

ISSN: 2181-9416

4-SON, 2026

YURIST AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

HUQUQIY, IJTIMOY, ILMIY-AMALIY JURNAL

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
eLIBRARY.RU

YURIST AXBOROTNOMASI

4-SON

ВЕСТНИК ЮРИСТА

HOMEPI 4

LAWYER HERALD

ISSUE 4

ALLAMBERGENOVA Farida Bazarbay qizi

O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi
Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish
institutining tayanch doktoranti
E-mail: faridaallambergenova98@gmail.com

ELEKTRON SHARTNOMA TUSHUNCHASI VA UNING FUQAROLIK-HUQUQIY TABIATI: ELEKTRON SHAKLNING MODDIY VA PROTSESSUAL JIHATLARI HAMDA XALQARO DOKTRINALAR TAHLILI

Iqtibos keltirish uchun (для цитирования, for citation): ALLAMBERGENOVA F.B. Elektron shartnoma tushunchasi va uning fuqarolik-huquqiy tabiati: elektron shaklning moddiy va protsessual jihatlari hamda xalqaro doktrinalar tahlili // Yurist axborotnomasi – Вестник юриста – Lawyer herald. № 4 (2026) B. 93-100.

4 (2026) DOI <https://doi.org/10.34920/2181-9416/2026/4-010>

ANNOTATSIYA

Maqolada elektron shartnoma tushunchasi va uning fuqarolik-huquqiy tabiati elektron shaklning moddiy-huquqiy hamda protsessual jihatlari bilan uzviy bog'liqlikda tahlil qilinadi. Maqolaning maqsadi elektron shartnomani mustaqil shartnoma turi sifatida emas, balki fuqarolik-huquqiy shartnomaning raqamli shaklda ifodalanishi sifatida asoslash, elektron rozilik, elektron hujjat, elektron imzo, oferta va aksept, shuningdek, elektron dalillar institutlari bilan bog'liq nazariy va amaliy muammolarni aniqlashdan iborat. Maqolada O'zbekiston qonunchiligi, UNCITRAL model qonunlari, BMTning elektron kommunikatsiyalar to'g'risidagi konvensiyasi, Yevropa Ittifoqining eIDAS reglamenti, AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya va Fransiya tajribasi qiyosiy-huquqiy tahlil qilinadi. Tadqiqot natijasida elektron shartnomaning mazmuni an'anaviy shartnoma institutidan ajralmasligi, biroq uning shakli, taraflarni identifikatsiya qilish mexanizmi, rozilikni tasdiqlash usuli va sudda isbotlanish tartibi raqamli muhit xususiyatlari bilan belgilanishi asoslandi. Shuningdek, elektron shartnomalarda platforma operatorining roli, smart-kontraktlardan farqli jihatlari, elektron oferta va elektron akseptni aniqlash mezonlari hamda elektron dalillarni baholash talablari ochib berildi. Maqolaning ilmiy yangiligi elektron shartnomani fuqarolik-huquqiy kelishuv, elektron hujjat, raqamli identifikatsiya vositasi va protsessual dalil sifatida kompleks tahlil qilishda namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: elektron shartnoma, elektron hujjat, elektron imzo, elektron tijorat, elektron oferta, elektron aksept, smart-kontrakt, platforma operatori, raqamli dalil, funksional ekvivalentlik.

АЛЛАМБЕРГЕНОВА Фарида

Докторант Института повышения квалификации
и переподготовки юридических кадров при
Министерстве юстиции Республики Узбекистан
E-mail: faridaallambergenova98@gmail.com

ПОНЯТИЕ ЭЛЕКТРОННОГО ДОГОВОРА И ЕГО ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВАЯ ПРИРОДА: МАТЕРИАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ И ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ЭЛЕКТРОННОЙ ФОРМЫ, А ТАКЖЕ АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНЫХ ДОКТРИН

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется понятие электронного договора и его гражданско-правовая природа во взаимосвязи с материально-правовыми и процессуальными аспектами электронной формы. Цель исследования состоит в обосновании электронного договора не как самостоятельного вида договора, а как цифровой формы выражения гражданско-правового договора, а также в выявлении теоретических и практических проблем, связанных с электронным волеизъявлением, электронным документом, электронной подписью, офертой и акцептом, а также электронными доказательствами. В статье проводится сравнительно-правовой анализ законодательства Республики Узбекистан, типовых законов UNCITRAL, Конвенции ООН об использовании электронных сообщений в международных договорах, Регламента ЕС eIDAS, а также опыта США, Великобритании, Германии и Франции. В результате исследования обосновано, что по своему содержанию электронный договор не отделяется от традиционного договорного института, однако его форма, механизм идентификации сторон, способ подтверждения согласия и порядок доказывания в суде определяются особенностями цифровой среды. Кроме того, раскрываются роль оператора электронной платформы, отличие электронного договора от смарт-контракта, критерии определения электронной оферты и электронного акцепта, а также требования к оценке электронных доказательств. Научная новизна статьи выражается в комплексном исследовании электронного договора как гражданско-правового соглашения, электронного документа, средства цифровой идентификации и процессуального доказательства.

Ключевые слова: электронный договор, электронный документ, электронная подпись, электронная коммерция, электронная оферта, электронный акцепт, смарт-контракт, оператор платформы, цифровое доказательство, функциональная эквивалентность.

FARIDA Allambergenova

PhD candidate at the Training Institute for lawyers
under the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan
E-mail: faridaallambergenova98@gmail.com

THE CONCEPT OF AN ELECTRONIC CONTRACT AND ITS CIVIL-LAW NATURE: SUBSTANTIVE AND PROCEDURAL ASPECTS OF ELECTRONIC FORM AND ANALYSIS OF INTERNATIONAL DOCTRINES

ANNOTATION

The article analyzes the concept of an electronic contract and its civil-law nature in close connection with the substantive and procedural aspects of electronic form. The purpose of the research is to substantiate that an electronic contract should not be regarded as an independent type of contract, but

rather as a digital form of expression of a civil-law contract, and to identify theoretical and practical issues related to electronic consent, electronic documents, electronic signatures, offer and acceptance, as well as electronic evidence. The article provides a comparative legal analysis of the legislation of Uzbekistan, the UNCITRAL model laws, the United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts, the EU eIDAS Regulation, and the legal experience of the United States, the United Kingdom, Germany and France. The study concludes that, in terms of its legal content, an electronic contract is not separate from the traditional contract institution; however, the specific features of the digital environment determine its form, the mechanism for identifying the parties, the method of confirming consent and the procedure for proving it in court. The article also examines the role of platform operators, the distinction between electronic contracts and smart contracts, the criteria for determining electronic offer and acceptance, and the requirements for assessing electronic evidence. The scientific novelty lies in the comprehensive analysis of an electronic contract as a civil-law agreement, an electronic document, a means of digital identification and procedural evidence.

Keywords: electronic contract, electronic document, electronic signature, e-commerce, electronic offer, electronic acceptance, smart contract, platform operator, digital evidence, functional equivalence.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida fuqarolik-huquqiy munosabatlarning katta qismi elektron muhitga ko'chib, shartnomalar qog'oz hujjat va qo'lyozma imzo orqali emas, balki elektron platformalar, mobil ilovalar, elektron imzo, SMS-kod, "roziman" yoki "tasdiqlash" kabi raqamli harakatlar orqali tuzilmoqda. O'zbekiston qonunchiligida elektron tijorat, elektron hujjat aylanishi va elektron raqamli imzoga oid maxsus normalar mavjud bo'lsa-da, elektron shartnomaning fuqarolik-huquqiy tabiati, elektron rozilik mezonlari va sudda dalil sifatida baholanishi yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Ayniqsa, foydalanuvchining roziligi elektron muhitda turli shakllarda ifodalanishi mumkin: "click-wrap" – foydalanuvchi shartlarga roziligini alohida tugma yoki belgi orqali bildiradigan model; "browse-wrap" – shartlar sayt havolasi orqali joylashtirilib, saytdan foydalanish rozilik sifatida talqin qilinadigan model; "sign-in-wrap" esa ro'yxatdan o'tish yoki tizimga kirish harakati shartlarga rozilik bilan bog'lanadigan model sifatida namoyon bo'ladi. Shuningdek, "marketpleys" orqali tuziladigan bitimlarda platforma operatorining huquqiy maqomi, taraflar roziligini qayd etish va shartnoma shartlarini saqlash majburiyati alohida ilmiy-amaliy tahlilni talab qiladi.

Mazkur maqolaning ilmiy yangiligi elektron shartnomani alohida shartnoma turi sifatida emas, balki fuqarolik-huquqiy kelishuvning raqamli muhitda shakllanishi sifatida tahlil qilishda namoyon bo'ladi. Shu sababli maqolada asosiy e'tibor "elektronlik" belgisining o'ziga emas, balki taraflar roziligini aniqlash, shartnoma matnini saqlash, shaxsni identifikatsiya qilish va elektron dalillarni baholash mezonlariga qaratiladi.

Elektron shartnoma tushunchasini aniqlashda uni elektron hujjat, elektron xabar, elektron bitim va elektron raqamli imzodan farqlash zarur. Elektron hujjat shartnoma shartlari ifodalangan axborot shakli, elektron xabar taraflar o'rtasidagi axborot almashinuvi, elektron raqamli imzo esa shaxsni identifikatsiya qilish va rozilikni tasdiqlash vositasidir. Elektron shartnoma esa mazkur elementlar orqali fuqarolik-huquqiy majburiyatni vujudga keltiruvchi kelishuv sifatida namoyon bo'ladi. O'zbekiston Respublikasining "Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonunida elektron tijoratda shartnoma taraflar o'rtasida shartnoma shartlarini elektron hujjatlar va/yoki elektron xabarlarni tasdiqlash yo'li bilan kelishish orqali elektron hujjat shaklida rasmiylashtirilishi belgilangan [1, 15-modd]. Mazkur qoida elektron shartnomaning asosiy belgilarini ko'rsatadi: shartnoma axborot tizimlari orqali tuziladi, taraflarning roziligi elektron hujjat yoki elektron xabar orqali ifodalanadi va bunday shartnoma fuqarolik-huquqiy shartnoma sifatida umumiy shartnoma qoidalariga bo'ysunadi. Mazkur qoida elektron shartnomada huquqiy baholash markazi shartnomaning nomi yoki texnik vositasida emas, balki taraflar roziligining qanday shakllangani, qaysi matnga nisbatan bildirilgani va keyinchalik qanday dalillar bilan tasdiqlanishida ekanini ko'rsatadi. Bu masalada xorijiy doktrinada ham o'xshash, biroq ayrim jihatlari bilan farqli yondashuvlar mavjud. Masalan, Eliza Mik elektron shartnomalar bo'yicha adabiyotlarda "elektronlik" ortiqcha bo'rttirilishini

tanqid qilib, an'anaviy shartnoma huquqi to'liq chetga surilmasligi, balki texnologik omillar bilan to'ldirilishi kerakligini ta'kidlaydi [2, B.324].

Elektron shartnomani baholashda uning raqamli elementlari alohida huquqiy vazifani bajaradi: elektron hujjat shartnoma matnini aks ettiradi, elektron xabar taraflar o'rtasidagi axborot almashinuvini tasdiqlaydi, elektron imzo yoki SMS-kod esa shaxsni identifikatsiya qilish va rozilikni ifodalash vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli elektron shartnoma bo'yicha nizoda ushbu elementlar alohida-alohida emas, balki yagona daliliy majmua sifatida baholanishi lozim.

Elektron shartnomani an'anaviy shartnomadan farqlovchi asosiy jihat uning nomida emas, balki huquqiy faktning raqamli izlar orqali shakllanishidadir. Qog'oz shartnomada erk-iroda odatda bitta hujjat va imzo orqali aniqlansa, elektron shartnomada u platformaga kirish, shartlar bilan tanishish, "roziman" tugmasini bosish, SMS-kod kiritish yoki to'lovni amalga oshirish kabi harakatlar majmui orqali isbotlanadi. Shu sababli elektron shartnomalarda elektron tasdiqlash usulining o'zi emas, balki uning huquqiy funksiyasi – rozilik va identifikatsiyani tasdiqlashi – muhim ahamiyatga ega [1, 15-modd].

Elektron shartnomaning mazkur belgilari uni boshqa raqamli-huquqiy hodisalardan, xususan, smart-kontraktlardan farqlash zaruratini yuzaga keltiradi. Amaliyotda elektron shaklda tuzilgan shartnoma va shartlarni avtomatik bajarishga qaratilgan dasturiy kod ko'pincha bir xil tushuncha sifatida talqin qilinsada, fuqarolik-huquqiy tahlilda ularning vazifasi va huquqiy tabiati bir xil emas. Elektron shartnoma har qanday fuqarolik-huquqiy kelishuvning elektron vositalar orqali tuzilishini anglatadi, smart-kontrakt esa odatda blokcheyn yoki boshqa dasturiy muhitda shartnoma shartlarining avtomatik bajarilishiga qaratilgan kodlashtirilgan mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. F. Ghodoosi smart-kontraktlar bo'yicha tahlilida "smart-kontrakt" atamasi ko'pincha o'z-o'zidan bajariladigan dasturiy kodga nisbatan ishlatilishini ko'rsatadi [3, B.51]. Eliza Mik esa smart-kontraktlar bo'yicha huquqiy tahlilda texnologiyaga haddan tashqari idealistik yondashmaslik, ularning huquqiy muammolarini "ishonch" yoki "o'zgarmaslik" kabi texnik tushunchalar bilan avtomatik hal qilib bo'lmazligini ta'kidlaydi [4, B.269]. Fikrimizcha, elektron shartnoma huquqiy kelishuv bo'lsa, smart-kontrakt ko'pincha shu kelishuvni avtomatlashtirish yoki ijro etish vositasidir. Shu sababli smart-kontraktni elektron shartnomaning sinonimi emas, balki ayrim hollarda uning texnologik ijro mexanizmi sifatida baholash maqsadga muvofiq.

Mazkur farq milliy qonunchilik nuqtayi nazaridan ham ahamiyatlidir. O'zbekiston Respublikasida kripto-aktivlar aylanmasi, ma'lumotlarning taqsimlangan reyestri va kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi xizmatlar provayderlari faoliyati O'zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi tomonidan tartibga solinadi. Agentlik ma'lumotlarida kripto-aktiv ma'lumotlarning taqsimlangan reyestridagi raqamli yozuvlar yig'indisi bo'lgan, qiymati va egasiga ega mulkiy huquq sifatida, ma'lumotlarning taqsimlangan reyestri esa ma'lumotlarni ixtisoslashtirilgan bloklarda taqsimlovchi texnologiya sifatida izohlanadi [5]. Shu jihatdan smart-kontrakt blokcheyn yoki boshqa taqsimlangan reyestr muhitida avtomatik ijro mexanizmi sifatida namoyon bo'lishi mumkin, biroq bu holat uni o'z-o'zidan Fuqarolik kodeksi doirasidagi alohida shartnoma turi sifatida tan olishni anglatmaydi. Fuqarolik-huquqiy baholashda hal qiluvchi mezon kodning mavjudligi emas, balki taraflarning roziligi, shartnoma shartlarining aniqligi va ushbu kod qaysi huquqiy kelishuvni bajarishga xizmat qilayotganidir.

Smart-kontraktlar va boshqa raqamli mexanizmlar elektron shartnomalarda axborot tizimi yoki platforma operatorining rolini ham aniqlash zarurligini ko'rsatadi. "Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonunda elektron tijorat operatori elektron hujjatlar va elektron xabarlar aylanishi bilan bog'liq xizmatlar ko'rsatuvchi yuridik shaxs sifatida belgilanadi [1, 3, 11-13-moddalar]. Shu bois platforma faqat texnik vositachi bo'ladimi yoki shartnomaviy munosabatda faol ishtirok etadimi, uning real funksiyalari – to'lovni qabul qilishi, buyurtmani tasdiqlashi, shartlarni belgilashi va nizoda zarur ma'lumotlarni saqlashi asosida baholanishi lozim.

Demak, elektron shartnoma tushunchasini aniqlashda uchta element – taraflarning fuqarolik-huquqiy kelishuvi, ushbu kelishuvni elektron shaklda ifodalovchi vositalar hamda shartnoma tuzilishi va isbotlanishida ishtirok etuvchi platforma yoki axborot tizimining funksional roli – birgalikda hisobga olinishi lozim. Shu asosda elektron shartnomaga quyidagicha ta'rif berish mumkin: elektron

shartnoma – bu fuqarolik huquq va majburiyatlarini vujudga keltirish, o'zgartirish yoki bekor qilishga qaratilgan, taraflarning erk-irodasi elektron hujjat, elektron xabar, elektron imzo yoxud boshqa raqamli identifikatsiya va tasdiqlash vositalari orqali ifodalangan fuqarolik-huquqiy kelishuvdir.

Elektron shartnomaning fuqarolik-huquqiy tabiati uning qaysi huquqiy institutga mansubligi va qanday majburiyat munosabatini vujudga keltirishini aniqlash bilan bog'liq. Elektron shaklda oldi-sotdi, xizmat ko'rsatish, pudrat, litsenziya, bank, sug'urta yoki iste'mol shartnomalari tuzilishi mumkin; bunday hollarda baholash shartnomaning elektron shakliga emas, balki taraflar roziligi, shartnoma shartlarining aniqligi, identifikatsiya usuli va elektron dalillarning ishonchliligiga qaratiladi. Fuqarolik kodeksida shartnoma ikki yoki bir necha shaxsning fuqarolik huquq va burchlarini vujudga keltirish, o'zgartirish yoki bekor qilish haqidagi kelishuvi sifatida belgilanadi [6, 353-modda]. I.B.Zokirov bitimni erk-iroda harakati, H.R. Rahmonqulov esa shartnomani majburiyatlarni yuzaga keltiruvchi yuridik fakt sifatida baholaydi [7; 8]. Shu bois elektron shartnoma ham elektron shaklda ifodalangan erk-iroda harakati va majburiyatni vujudga keltiruvchi yuridik fakt sifatida namoyon bo'ladi.

Elektron shartnomaning yuridik fakt sifatidagi mohiyatini tan olish uning tuzilish mexanizmini aniqlashni talab qiladi. Shartnomaviy majburiyat faqat elektron shakl mavjudligi bilan emas, balki taraflarning o'zaro mos erk-irodasi shakllanganligi bilan vujudga keladi. Elektron muhitda bunday rozilik "I agree", "roziman", "buyurtma berish", "to'lov qilish", SMS-kod kiritish yoki elektron imzo qo'yish kabi harakatlar orqali namoyon bo'ladi. Mark Lemley internetdagi "terms of use" amaliyotida foydalanuvchi ko'pincha real muzokara qilmasdan, oldindan ishlab chiqilgan shartlarga qo'shilishini ko'rsatadi [9]. Shu sababli elektron shartnomada rozilikni baholashda faqat texnik tugma bosilganligi emas, balki shartlar foydalanuvchiga aniq, tushunarli va oldindan tanishish imkoniyati bilan taqdim etilganligi ham asosiy mezon bo'lishi lozim.

Elektron oferta va elektron aksept masalasida ham Fuqarolik kodeksining umumiy qoidalari asos bo'lib xizmat qiladi. Kodeksda oferta, aksept, shartnomaning tuzilgan payti va shartnoma shakliga oid normalar belgilangan [6, 364-376-moddalar]. Elektron muhitda oferta sayt, mobil ilova, marketpleys sahifasi, elektron pochta yoki boshqa axborot tizimi orqali bildirilishi mumkin; aksept esa buyurtma berish, to'lovni amalga oshirish, elektron tasdiqlash yoki boshqa konkludent harakat orqali ifodalanadi. Biroq har qanday reklama yoki mahsulot sahifasini oferta deb baholash mumkin emas; unda shartnomaning muhim shartlari yetarli darajada aniqlangan bo'lishi hamda uni qabul qilgan shaxs bilan shartnoma tuzish niyati mavjudligi ko'rinib turishi lozim.

"Click-wrap", "browse-wrap" va "sign-in-wrap" shartnomalar elektron shartnomada rozilikni aniqlash muammosini yaqqol ko'rsatadi. "Click-wrap" modelida foydalanuvchi shartlarga roziligini alohida tugma yoki belgi orqali bildiradi; "browse-wrap" modelida esa shartlar odatda saytning havolasi orqali joylashtiriladi va foydalanuvchining saytdan foydalanishi rozilik sifatida talqin qilinadi; "sign-in-wrap" modelida esa ro'yxatdan o'tish yoki tizimga kirish harakati shartlarga rozilik bilan bog'lanadi. AQSH sud amaliyotida Specht v Netscape ishida foydalanuvchiga shartlar yetarli darajada ko'rinmagan bo'lsa, oddiy yuklab olish harakati rozilikni anglatmasligi ta'kidlangan [10]. Nguyen v Barnes & Noble ishida esa "terms of use" havolasining mavjudligi, foydalanuvchida real yoki konstruktiv xabardorlik bo'lmasa, shartnomaviy majburiyatni yuzaga keltirish uchun yetarli emasligi ko'rsatilgan [11]. Shunday qilib, xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, elektron shartnomaning haqiqiyliigi faqat texnik harakatga emas, balki shartlar haqida yetarli xabardorlik va aniq rozilik mavjudligiga bog'liq.

O'zbekiston amaliyotida ham bunday holatlar, ayniqsa, elektron tijorat va muddatli to'lov munosabatlarida uchrashi mumkin. Masalan, foydalanuvchi marketpleys orqali tovarni muddatli to'lov asosida xarid qilib, shartlarni SMS-kod orqali tasdiqlagan bo'lsa, keyingi nizoda faqat SMS-kod mavjudligi yetarli dalil bo'lib qolmaydi. Bunda shartnoma matnining qaysi tahriri foydalanuvchiga ko'rsatilgani, SMS-kod qaysi raqamga yuborilgani, tasdiqlash vaqti, akkauntga kirish tarixi, IP-manzil, to'lov cheki va platforma loglari aloqadorlik, maqbullik va ishonchlilik mezonlari asosida birgalikda baholanishi lozim [15].

Elektron muhitda rozilikni aniqlash shartnoma haqiqiyligining muhim jihati bo'lsa-da, shartnomaviy munosabatning huquqiy kuchi yozma shaklga tenglik, shartnoma matnini saqlash va uni keyinchalik dalil sifatida taqdim etish imkoniyati bilan ham bog'liq. Agar platforma foydalanuvchi qaysi tahrirdagi shartlarga rozilik bildirganini saqlamagan bo'lsa, nizoda shartnoma mazmunini aniqlash qiyinlashadi.

Elektron shartnomalarda elektron shaklning moddiy-huquqiy ahamiyati uning yozma shakl talabini bajarish qobiliyati bilan belgilanadi. "Elektron hujjat aylanishi to'g'risida"gi Qonunda elektron hujjat qog'oz hujjatga tenglashtirilishi va u bilan bir xil yuridik kuchga ega ekanligi belgilangan [12, 7-moddal]. UNCITRALning Elektron tijorat to'g'risidagi namunaviy qonuni ham elektron xabar faqat elektron shaklda bo'lgani sababli yuridik kuchdan mahrum etilmasligini belgilab, "yozma shakl", "imzo" va "asl nusxa" talablarini funksional ekvivalentlik asosida talqin qiladi [13, 5-8-moddalar]. Shu bilan birga, elektron hujjat mavjudligining o'zi yetarli emas; unda taraflarning haqiqiy roziligi, shartlar bilan oldindan tanishish imkoniyati va hujjat yaxlitligi aniqlanishi kerak [12, 5-7-moddalar]. Elektron raqamli imzo shaxsni identifikatsiya qilish va rozilikni tasdiqlash vositasi bo'lsa-da [14, 3-4-moddalar], zamonaviy elektron shartnomalarda SMS-kod, bir martalik parol, Face-ID, mobil ilovadagi tasdiqlash yoki "roziman" tugmasi ham identifikatsiya, autentifikatsiya va rozilikni isbotlash funksiyasini bajarishi mumkin.

Elektron shartnomada shartnoma matnini saqlash va foydalanuvchiga qayta ko'rsatish imkoniyati muhimdir. Shu sababli platforma yoki elektron tijorat operatori shartnoma matni, rozilik bildirilgan vaqt, identifikatsiya vositasi hamda foydalanuvchiga taqdim etilgan axborotni saqlashi lozim. Ayniqsa, iste'molchi ishtirokidagi munosabatlarda shartnoma predmeti, narx, to'lov, yetkazib berish, qaytarish va shikoyat qilish tartibi tushunarli, ko'rinadigan va saqlab olish mumkin bo'lgan shaklda taqdim etilishi kerak [9, B.459].

Elektron shartnomaning protsessual ahamiyati uning nizoli holatda dalil sifatida baholanishi bilan belgilanadi. Moddiy-huquqiy jihatdan elektron shaklda tuzilgan shartnoma haqiqiy bo'lishi mumkin, biroq sudda uning qachon, kim tomonidan, qanday shartlarda va qaysi raqamli mexanizm orqali tuzilganini isbotlash alohida protsessual masaladir. Fikrimizcha, elektron shartnomalar bo'yicha nizolarda asosiy e'tibor elektron rozilikning autentikligi, shartnoma matnining o'zgarmaganligi va raqamli izlarning ishonchliligini aniqlashga qaratilishi lozim. Fuqarolik protsessual kodeksida fuqarolik ishi elektron shaklda shakllantirilishi mumkinligi belgilangan [15, 5-moddal]. Dalillar esa sud tomonidan aloqadorlik, maqbullik va ishonchlilik nuqtayi nazaridan baholanadi [15, 80-moddal]. Shuningdek, ish uchun ahamiyatga ega bo'lgan elektron ma'lumotlar, jumladan elektron fayllar, audio- va videoyozuvlar, internet tarmog'ida saqlanayotgan ma'lumotlar raqamli dalil sifatida e'tirof etilgan [15, 89²-moddal]. Bu normalar elektron shartnoma, elektron yozishma, SMS-kod, elektron pochta, elektron imzo, IP-manzil, log-fayl, to'lov cheki yoki marketpleys buyurtma tarixini dalil sifatida baholash imkonini beradi. Biroq raqamli dalilning mavjudligi uning avtomatik ishonchli ekanini anglatmaydi; sud ushbu ma'lumotning kelib chiqishi, saqlanish tartibi, yaxlitligi va o'zgartirilmaganligini tekshirishi zarur.

Elektron dalillarni baholashda autentiklik, yaxlitlik va ishonchlilik asosiy mezon bo'lib, bunda faqat ko'rinib turgan matn emas, balki metama'lumotlar, server loglari va saqlanish zanjiri ham inobatga olinishi lozim [16].

Elektron oferta va akseptni isbotlashda "roziman" tugmasi bosilgan vaqt, foydalanuvchi akkaunti, IP-manzil, SMS-kod tasdig'i, to'lov amalga oshirilganligi, platforma tomonidan yuborilgan elektron xabarlar va shartnoma matnining qaysi tahriri qabul qilingani birgalikda baholanishi kerak. Elektron shartnoma tuzilgan vaqt va joy server vaqti, elektron xabar yuborilgan va qabul qilingan vaqt, to'lov tasdiqlangan sana hamda platforma loglari orqali aniqlanishi mumkin [17, 10-moddal]. Shu bois platforma operatorlari shartnoma tuzilishiga oid raqamli izlarni ma'lum muddat saqlashi, ularning yaxlitligini ta'minlashi va sud talabiga ko'ra taqdim etishi lozim [15, 89³-89⁴-moddalar].

Elektron shartnomalar bo'yicha nizolarda isbotlash yuki dalillarga real egalik qilish imkoniyati asosida taqsimlanishi kerak. Server loglari, shartnoma tahriri, foydalanuvchi harakatlari tarixi, tasdiqlash vaqti, IP-manzil va to'lov ma'lumotlari odatda professional subyekt yoki platforma operatori nazoratida bo'ladi. Shu sababli professional subyekt shartlar foydalanuvchiga oldindan taqdim etilganini, foydalanuvchi

ularga ongli ravishda rozilik bildirganini va shartnoma matni o'zgarmaganligini isbotlashi, iste'molchi esa o'z talabining mazmuni, zarar yoki huquqbuzarlik holatini asoslab berishi lozim.

Xalqaro va xorijiy tajriba elektron shartnomalarni tartibga solishda texnologik vositaning nomidan ko'ra uning huquqiy vazifasiga – shartnoma matnini saqlash, tarafni aniqlash va rozilikni tasdiqlash imkoniyatiga e'tibor qaratish zarurligini ko'rsatadi.

UNCITRALning Elektron tijorat to'g'risidagi namunaviy qonuni elektron xabar faqat elektron shaklda bo'lgani sababli huquqiy kuchdan mahrum etilmasligini belgilaydi va elektron shaklni "yozma shakl", "imzo" hamda "asl nusxa" talablariga nisbatan funksional talqin qiladi [13, 5-8-moddalar]. UNCITRALning Elektron imzolar to'g'risidagi namunaviy qonuni elektron imzo imzolovchini aniqlash va uning elektron xabardagi axborotga nisbatan roziligini ko'rsatish funksiyasini bajarsa, huquqiy jihatdan tan olinishi mumkinligini nazarda tutadi [18, 6-7-moddalar]. eIDAS reglamenti esa elektron identifikatsiya va ishonchli xizmatlar infratuzilmasiga tayangan holda oddiy, ilg'or va malakali elektron imzolarni farqlaydi hamda elektron imzoning dalil sifatida rad etilmasligini belgilaydi [19, 3, 25-moddalar].

O'zbekiston uchun ushbu ikki modelni qarama-qarshi qo'yish emas, balki uyg'unlashtirish maqsadga muvofiq. Fuqarolik kodeksida elektron shakldagi bitim va shartnomalarning umumiy huquqiy mezonlari, ya'ni rozilik, yozma shaklga tenglik, matnini saqlash va keyinchalik qayta ko'rsatish imkoniyati belgilanishi mumkin. Maxsus qonunlarda esa elektron identifikatsiya, ishonchli xizmatlar, sertifikatlash, platforma operatorlarining axborotni saqlash majburiyati va elektron dalillarni texnik tasdiqlash mexanizmlari batafsil tartibga solinishi lozim. Bunday ikki pog'onali model fuqarolik-huquqiy barqarorlik va texnologik moslashuvchanlik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydi.

AQSH tajribasida UETA va E-SIGN Act elektron yozuv yoki elektron imzo faqat elektron shaklda bo'lgani sababli huquqiy kuchdan mahrum etilmasligini belgilaydi [20, 7-bo'lim; 21, § 7001]. Buyuk Britaniya elektron imzoni asosan daliliy vosita sifatida tan olsa [22, 7-bo'lim], Germaniya yozma shaklni elektron shakl bilan almashtirishda malakali elektron imzoga tayanadi [23, 126a-modda], Fransiya esa elektron yozuvning daliliy kuchini shaxsni aniqlash va hujjat yaxlitligi bilan bog'laydi [24, 1366-1367-moddalar]. Ushbu yondashuvlar O'zbekiston uchun elektron shaklni tan olish bilan cheklanmasdan, identifikatsiya, rozilik, hujjat yaxlitligi va raqamli dalillarni baholash mezonlarini tizimlashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Milliy qonunchilikda elektron shartnoma, elektron hujjat, elektron xabar va elektron tijorat bitimi tushunchalari o'rtasidagi chegaralarni, shuningdek, elektron imzo, SMS-kod, biometrik tasdiq va platformadagi "roziman" tugmasi kabi rozilik shakllarining huquqiy maqomini aniqlashtirish zarur. Shu maqsadda Fuqarolik kodeksida elektron shaklda tuziladigan bitim va shartnomalar uchun elektron rozilik, identifikatsiya, shartnoma matnini saqlash va keyinchalik qayta ko'rsatish mezonlarini belgilash; "Elektron tijorat to'g'risida"gi Qonunda elektron oferta, elektron aksept, platformaviy shartnoma va avtomatlashtirilgan bitim tushunchalarini aniqlashtirish; FPKda esa elektron shartnomalar bo'yicha raqamli dalillarni autentiklik, yaxlitlik, metama'lumotlar va saqlanish zanjiri asosida baholash mezonlarini mustahkamlash maqsadga muvofiq. Bundan tashqari, SMS-kod, elektron imzo, IP-manzil, log-fayl va platforma yozuvlarini baholashga oid sud amaliyotini umumlashtirish elektron tijorat ishtirokchilari uchun yagona yondashuv shakllanishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, elektron shartnomalarning huquqiy kuchi taraflar roziligi, shartnoma shartlarining aniqligi va elektron tasdiqlash vositalarining ishonchliligi bilan belgilanadi. Raqamli muhitda ushbu mezonlarni baholash shartnoma matnining qaysi tahriri qabul qilinganini, shaxs qanday identifikatsiya qilinganini, elektron hujjat o'zgartirilmaganligini va raqamli izlarning ishonchligini alohida tekshirishni talab qiladi. Shu sababli milliy qonunchilikda elektron rozilik, platforma operatorining axborotni saqlash majburiyati va raqamli dalillarni baholash mezonlarini aniq belgilash elektron shartnomaviy munosabatlarda taraflar huquqlarini samarali himoya qilishga xizmat qiladi.

IQTIBOSLAR/CHOCKI/REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasining "Elektron tijorat to'g'risida"gi O'RQ-792-son Qonuni. 29.09.2022. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-6213382>.

2. Mik E. The Unimportance of Being “Electronic” or Popular Misconceptions about “Internet Contracting” // International Journal of Law and Information Technology. 2011. Vol. 19. Issue 4. P. 324-347. DOI: <https://doi.org/10.1093/ijlit/ear011>. URL: <https://academic.oup.com/ijlit/article-abstract/19/4/324/707792> (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).
3. Ghodoosi F. Contracting in the Age of Smart Contracts // Washington Law Review. 2021. Vol. 96. P. 51-92. URL: <https://digitalcommons.law.uw.edu/wlr/vol96/iss1/2/> (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).
4. Mik E. Smart contracts: terminology, technical limitations and real world complexity // Law, Innovation and Technology. 2017. Vol. 9. Issue 2. P. 269-300. DOI: <https://doi.org/10.1080/17579961.2017.1378468>. URL: https://ink.library.smu.edu.sg/sol_research/2341/ (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).
5. O‘zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi. Kripto-aktivlar haqida nimalarni bilish kerak? URL: <https://napp.uz/oz/pages/faq>.
6. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. 21.12.1995. URL: <https://lex.uz/docs/-111189>.
7. Zokirov I.B. Fuqarolik huquqi. I qism. – Toshkent: TDYI, 2006. URL: <https://library-tsul.uz/fuqarolik-huquqi-1-qism-zokirov-i-2006/> (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).
8. Rahmonqulov H.R. Majburiyat huquqi. – Toshkent, 2005. URL: <https://library-tsul.uz/category/shartnoma-huquqi/> (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).
9. Lemley M.A. Terms of Use // Minnesota Law Review. 2006. Vol. 91. P. 459-483. URL: <https://scholarship.law.umn.edu/mlr/624/> (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).
10. Specht v. Netscape Communications Corp., 306 F.3d 17. 2d Cir. 2002. URL: <https://opencasebook.org/casebooks/3665-contracts/resources/3.10-the-problem-of-online-click-to-submit-contracting-specht-v-netscape-communications-corp-306-f-3d-17-2002/> (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).
11. Nguyen v. Barnes & Noble Inc., 763 F.3d 1171. 9th Cir. 2014. URL: <https://cdn.ca9.uscourts.gov/datastore/opinions/2014/08/18/12-56628.pdf> (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).
12. O‘zbekiston Respublikasining “Elektron hujjat aylanishi to‘g‘risida”gi 611-II-son Qonuni. 29.04.2004. URL: <https://lex.uz/docs/-165079>.
13. UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce with Guide to Enactment. 1996. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic_commerce (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).
14. O‘zbekiston Respublikasining “Elektron raqamli imzo to‘g‘risida”gi O‘RQ-793-son Qonuni. 12.10.2022. URL: <https://lex.uz/docs/-6234904>.
15. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksi. 22.01.2018. URL: <https://lex.uz/acts/-3517337>.
16. Mason S., Seng D. Electronic Evidence and Electronic Signatures. 5th ed. – London: University of London Press, 2021. URL: <https://humanities-digital-library.org/index.php/hdl/catalog/book/electronic-evidence-and-electronic-signatures> (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).
17. United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts. New York, 2005. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/conventions/electronic_communications (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).
18. UNCITRAL Model Law on Electronic Signatures with Guide to Enactment. 2001. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic_signatures (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).
19. Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/910/oj> (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).
20. Uniform Electronic Transactions Act. 1999. URL: <https://www.uniformlaws.org/committees/community-home?CommunityKey=2c04b76c-2b7d-4399-977e-d5876ba7e034> (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).
21. Electronic Signatures in Global and National Commerce Act, 15 U.S.C. § 7001. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/7001> (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).
22. Electronic Communications Act 2000. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/7/section/7> (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).
23. German Civil Code (BGB). Section 126a. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).
24. French Civil Code. Arts. 1366-1367. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000032042461; https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000032042456 (Murojaat qilingan sana: 01.06.2026).

YURIST AXBOROTNOMASI
4-SON

ВЕСТНИК ЮРИСТА
НОМЕР 4

LAWYER HERALD
ISSUE 4

ISSN 2181-9416
DOI JURNAL: 10.34920/2181-9416/2026/4
2026-YIL